

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Karita Karotam

**VENEMAA VASTUSANKTSIOONIDE MÕJU
EESTI PÕLLUMAJANDUSTOODETE
EKSPORDILE AASTATEL 2014-2016**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Rein Toomla, MA

Tartu 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub/kuupäev/
kell/kellaaeg//aadress/
auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/
(...../teaduskraad/), /amet/

Lühikokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas on Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid mõjutanud viimasel kolmel aastal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksporti võrreldes sanktsioonide kehtestamisele eelnenud kolme aastaga. Analüüsi teostamiseks kasutati Eesti Statistikaameti andmebaasist saadud andmeid. Töö analüüsi lihtsustamiseks on loodud kaks gruppi. Esimest gruppi nimetatakse vastusanktsiooni eelseteks aastateks, kuhu kuuluvad 2011-2013. aastate eksport. Ning teist gruppi nimetatakse vastusanktsiooni järgseteks aastateks, kuhu kuuluvad 2014-2016. aastate kaubavahetus.

Läbiviidud analüüsi põhjal selgus, et vastusanktsioonid on tõepoolest mõjutanud Eesti põllumajandustoodete ja toiduainete eksporti. Esiteks, kogueksporti analüüsides selgus, et viimaste aastate lõikes on eksport vähenenud 346 miljoni euro võrra. Ühtlasi selgus, et vastusanktsioonide järgsetel aastatel vähenes eksport Venemaale keskmiselt 500 miljoni euro võrra. Tänu uute turgude leidmisele ei ole kogueksporti vähenemine nii suur kui see Venemaale on.

Teiseks leiti käesolevas töös, et Venemaa kehtestatud vastusanktsioonid on mõjutanud eelkõige piimatoodete ning loomaliha ja kalatoodete eksporti. Piimatoodetest mõjutas vastusanktsioonide kehtestamine kõige suuremal määral juustu, kohupiima, kontsentreerimata piima ja rõõsk koore, petipiima, koore, jogurti ja keefiri, vadaku ja muude kontsentreerimata piimakomponentide, või ja muude piimarasvade eksporti, mille eksport oli 2016. aastaks lõppenud. Ainukesena piimatoodetest ei ole täiesti ära kadunud kontsentreeritud piima ja rõõsk koore eksport, kuid nende toodete väljavedu Eestist Venemaale on kuue aastaga vähenenud 96%. Analüüsist selgus, et vastusanktsioonide tagajärjel oli 2016. aastaks loomaliha ja kalatoodete kategoorias lõppenud värske, jahutatud või külmutatud sealiha ning külmutatud, värske ja jahutatud kala, kalafilee ja muu kalaliha eksport Venemaale.

Sisukord

Sisukord	4
Sissejuhatus	5
1. Sanktsioonid.....	6
1.1 Rahvusvaheliste sanktsioonide olemus	6
1.2 Sanktsioonide liigitus	7
1.3 Sanktsioonide mõjususe	10
2. Metoodika	13
2.1 Eesmärk ja hüpoteesid.....	13
2.2 Andmed	13
2.3 Tunnuste kirjeldus	14
2.4 Mõisted.....	14
2.5 Analüüsi meetod.....	15
3. Analüüs.....	16
3.1 Kogueksport ja koguimport	16
3.2 Kaubavahetus Venemaaga.....	17
3.3 Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kogueksport	18
3.4 Põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport Venemaale	21
3.5 Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport Venemaale – suhestumine põllumajandussaaduste kogueksportiga	26
3.6 Arutelu.....	27
4. Mida on tehtud, et vastusanktsioonide mõju vähendada?	28
Kokkuvõte	30
Kasutatud kirjandus.....	33

Sissejuhatus

“Eesti nagu ka kogu Euroopa Liidu majanduslikud suhted Venemaaga on alates 2014. aastast piiratud seoses Venemaa agressiooniga Ukrainas - Krimmi ja Sevastopoli ebaseadusliku annekteerimisega“ (Venemaa, 2017). Euroopa Liidu Nõukogu võttis 31. juulil 2014 vastu otsuse, mis käsitleb sanktsioone seoses Venemaa tegevusega (Klinova & Sidorova 2016: 224). 2014. aasta augustis otsustas Venemaa kehtestada vastusanktsioonid – otsustati piirata põllumajandussaaduste sissevedu nendest riikidest, mis on Venemaale seoses Ukraina kriisiga sanktsioone kehtestanud (Venemaa, 2017). Teema on oluline, kuivõrd mõjutab olulisel määral Eesti majandussfääri. Ühtlasi on esmakordselt tegemist sedavõrd laiaulatuslike vastusanktsioonidega, muutes uurimisteema iseäranis paeluvaks ning asjakohaseks.

Bakalaureusetöö põhiliseks eesmärgiks on selgitada välja, kuidas on mõjutanud Venemaa kehtestatud vastusanktsioonid Eesti põllumajandust, uurides eelkõige põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi muutust viimastel aastatel.

Eelnevast tulenevalt pidas autor põhjendatuks sõnastada järgnev hüpotees: Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid on mõjutanud Eesti põllumajandustoodangu ekspordi. Tutvudes varasema kirjandusega, diskuteerivad erinevad autorid pidevalt selle üle, kas sanktsioonide rakendamine on tõhus. Eelmainitust tulenevalt kavatsen ka mina otsida käesolevas bakalaureusetöös vastust küsimusele, kas Venemaa vastusanktsioonid Eesti suhtes võib lugeda tõhusaks või mitte. Vastuse leidmine esitatud küsimusele on oluline, kuivõrd Eesti majanduse käekäik mõjutab moel või teisel kõigi siinsete elanike igapäevast elu. Ühtlasi on väliskaubandus Venemaaga olnud traditsiooniliselt Eesti jaoks majanduslikult oluline, olles koguekspordi osatähtsusest kolmas riik. See tähendab seda, et drastilised muudatused ekspordis Venemaale mõjutavad märgatavalt kujunenud strateegilisi jõujooni Eesti eksporditurgudel.

Käesoleva töö sisuline osa on jagatud neljaks – teooria, metoodika, analüüs ning mida on tehtud, et vastusanktsioonide mõju vähendada. Teoreetilises osas antakse ülevaate sanktsioonide olemusest, liigitusest ja varasematest uurimustest. Metoodika osas on välja toodud millisel viisil tööd uuritakse. Analüüsi osas analüüsitakse Eesti Statistikaameti andmebaasist saadud andmeid, et leida töö eesmärgile vastus. Viimasena uuritakse, mida on tehtud, et vastusanktsioonide mõju vähendada.

1. Sanktsioonid

Euroopa Ülemkogu kutsus 2014. aasta kevadel korduvalt Venemaad üles tegema lõpu relvade, varustuse ja võitlejate üha sagedasemale liikumisele üle Venemaa ja Ukraina piiri (Piiravad... , 2017). Venemaa eiras erinevaid üleskutseid. Esialgu kehtestati piiravad meetmed 21 Venemaa ja Ukraina ametiisiku vastu, kes vastutasid Ukraina territoriaalset terviklikkust ohustava tegevuse eest, kuid hiljem otsustati kasutusele võtta majandus- ja kaubandussanktsioonid (Kronoloogia..., 2017). Euroopa Liidu Nõukogu võttis 31. juulil 2014 vastu otsuse, mis käsitleb piiravaid meetmeid seoses Venemaa tegevusega Ukrainas - Krimmi ja Sevastopoli ebaseadusliku annekteerimisega (Venemaa, 2017). Euroopa Liit kehtestab ühiselt Venemaa suhtes relvaembargo ja piirangud finants- ja energiasektoris ning kahesuguse kasutusega kaupade valdkonnas (Piiravad... , 2017). 2014. aasta augustis otsustas Venemaa kehtestada vastusanktsioonid – otsustati piirata põllumajandussaaduste sissevedu nendest riikidest, mis on Venemaale seoses Ukraina kriisiga sanktsioone kehtestanud (Venemaa, 2017).

1.1 Rahvusvaheliste sanktsioonide olemus

“Rahvusvaheline sanktsioon on välispoliitika meede, mis kehtestatakse selleks, et säilitada või taastada rahu, hoida ära konflikte, tugevdada rahvusvahelist julgeolekut, toetada ja tugevdada demokraatiat, järgida õigusriigi põhimõtteid, inimõigusi ja rahvusvahelist õigust ning saavutada muid Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika eesmärgi” (Rahvusvahelised sanktsioonid, 2017). Sanktsioon on riikide poolt ulatuslik ühepoolne või kollektiivne vastumeede rahvusvaheliselt ebaseadusliku tegevuse vastu, et kindlustada õiguste ja kohustuste täitmine (Salomon, 2001, Decaux, 2008: 249 kaudu). Rahvusvahelisi sanktsioone kehtestatakse riigi, režiimi, organisatsiooni, asutuste, üksuste ja füüsiliste isikute suhtes või vastu, või hoopis seoses tegevusega, mis on hukka mõistetud (Rahvusvahelised sanktsioonid, 2017). Sanktsioonid on tihti, kuid mitte alati suunatud valitsuse või valitsuse liikmete pihta (Giumelli 2015: 1353).

Rahvusvahelisi sanktsioone kehtestavad ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga (ÜRO Harta VII peatüki artikkel 41 alusel), Euroopa Liidu Nõukogu (Euroopa Liidu

Lepingu artikli 29 alusel) või riik (nt Eesti Vabariigi Valitsus rahvusvahelise sanktsiooni seaduse § 7 alusel) (Rahvusvahelised sanktsioonid, 2017). Seega kui Euroopa Liit kehtestab sanktsioonid, siis peavad kõik liikmesriigid neid järgima, kaasaarvatud Eesti. “ELi piiravad meetmed võivad olla kehtestatud kolmandate riikide valitsuste suhtes või mitteriiklike üksuste ja isikute suhtes (nagu terroristlikud rühmitused ja terroristid)” (Sanktsioonid, 2009). Euroopa Liidus reguleerib sanktsioonide rakendamist Euroopa Liidu Nõukogu, mis kehtestab määrused Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 215 alusel (Rahvusvahelised sanktsioonid, 2017). Nõukogu määrused on kõigis liikmesriikides otsekohalduvad (Sanktsioonid, 2009). “Euroopa Liit kohaldab sanktsioone või piiravaid meetmeid ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) konkreetsete eesmärkide saavutamiseks, et vastavalt Euroopa Liidu lepingu artiklile 11:

- ♣ kaitsta liidu ühiseid väärtusi, põhihuvet, sõltumatust ning terviklikkust kooskõlas ÜRO põhikirja põhimõtetega;
- ♣ tugevdada igal viisil liidu julgeolekut;
- ♣ säilitada rahu ja tugevdada rahvusvahelist julgeolekut kooskõlas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja ja Helsingi lõppakti põhimõtetega ning Pariisi harta eesmärkidega, kaasa arvatud rahu ja julgeolek välispiiridel;
- ♣ edendada rahvusvahelist koostööd;
- ♣ arendada ja tugevdada demokraatiat ja õigusriigi põhimõtteid ning inimõiguste ja põhivabaduste austamist“. (Sanktsioonid, 2009)

1.2 Sanktsioonide liigitus

Rahvusvahelised sanktsioonid on olulised kaubanduspoliitika vahendid, neid liigitatakse peamiselt majanduslikeks ja mittemajanduslikeks (Caruso 2003: 4). Käesolevas töös käsitleme majandussanktsioone. Majanduslikud sanktsioonid on üha enam levinud rahvusvaheliste vaidluste sunnivahendid (Dragoi & Balgar 2016: 63). Mitmed riigid on Venemaa ettevõtetele ja inimestele kehtestanud majanduslikud sanktsioonid alates Venemaa ja Ukraina vahelisest kriisist ning Krimmi annekteerimisest Venemaa poolt (Oja 2015: 38). Venemaale kehtestati sanktsioonid Ukraina territoriaalse terviklikkuse,

suveräänsuse ja iseseisvuse kahjustamise või selle kahjustamise ähvardamise eest 2014. aasta juulis (Council of the European Union, 2014). Venemaa kehtestas 2014. aasta augustis vastusanktsioonid, keelates Euroopa Liidust, USA-st, Austraaliast, Kanadast ja Norrast eksportida põllumajandussaadusi ja toiduaineid Venemaale (Klinova & Sidorova 2016: 224). Vastusanktsioone on kehtestatud väga vähe. 2017. aasta alguses teatas Iraan, et kehtestab Ameerika Ühendriikidele vastusanktsioonid.

Sanktsioone on jagatud ka negatiivseteks ja positiivseteks. Kui negatiivsed sanktsioonid on tuntuimad majandusliku diplomaatia vahendid, siis positiivsed sanktsioonid on tuntud kui meetmed, mis aitavad edendada riikide koostööd (Caruso 2003: 4). Antud töös on tegemist negatiivsete sanktsioonidega.

Sanktsioonid liigitatakse erialases kirjanduses kaheks: suunatud sanktsioonideks ja laiaulatuslikeks sanktsioonideks. 1990ndate keskel kasutas ÜRO enamasti vaid laiaulatuslikke sanktsioone (Gordon 2011: 315). Lainyaulatuslikud sanktsioonid on kasutusele võetud peamiselt valitsuse poolt (Giumelli 2015: 1351). ÜRO julgeoleku nõukogu kasutas Iraagis 1990. ja 1991. aastatel laiaulatuslikke sanktsioone (Gordon 2011: 315). Lisaks Iraagile on laiaulatuslikke sanktsioone rakendatud ka Haitil ja Jugoslaavias. Põhimõtte seisnes selles, et taheti nõrgestada sihtriigi majandust selleks, et sundida valitsust poliitikat muutma (Giumelli 2015: 1352).

Tänapäeval kasutatakse üldiselt vaid suunatud sanktsioone, mida kutsutakse sageli ka nutikateks sanktsioonideks. Paljud autorid näevad suunatud sanktsioone keerulise situatsiooni loomuliku ja ilmselge lahendajana (Gordon 2011: 315). Suunatud sanktsioonide põhimõtte seisneb selles, et üritatakse maksimeerida sihtriigi eliidile tekitatavat kahju ja minimaliseerida humanitaarset kõrvalmõju sihtriigi elanikkonnale (Giumelli 2015: 1352). Larn (1990) on märkinud, et niinimetatud nutikad sanktsioonid hõlmavad eelkõige teatud inimeste, ettevõtete või inimgruppide reisimise tõkkeid. Suunatud sanktsioonid on suunatud indiviidide ja mitte-riiklike üksuste nagu näiteks terroristlike rühmituste vastu, mis enamasti ise on sanktsioneerivad osapooled (Giumelli 2009: 1352). Suunatud sanktsioonid tunduvad olevat suurepärane kooslus- ilma eetiliste ja humanitaarsete probleemideta tugevatoimelised meetmed, mis kahjustavad ainult neid, kes rikuvad rahvusvahelist seadust või keda tahetakse korrale kutsuda (Gordon 2011: 331). Suunatud sanktsioonide alla kuuluvad relvaembargod, indiviidide ja

ettevõtete finantssanktsioonid, sanktsioneeritud riigijuhtide reisipiirangud ja teatud toodete kaubandussanktsioonid (Gordon 2011: 315).

Giumelli (2015) on toonud välja sanktsioonide kolm peamist negatiivset aspekti:

- 1) Sanktsioonid on saavutanud rahvusvaheliselt negatiivse kuvandi.
- 2) Riikidevahelised sanktsioonid võivad olla ebaefektiivsed nii režiimide muutmises ning võivad ka kinnistada nende gruppide mõjuvõimu, keda kavatsetakse kahjustada.
- 3) Sanktsioonid kahjustavad süütuid tsiviilelanikke rohkem kui eliiti, kellele sanktsioonid tegelikult suunatud on. (Giumelli 2015: 1352).

Suunatud sanktsioonid jagunevad veel omakorda väiksemateks üksusteks, kuna neil on märkimisväärne erinevus, mis võtab arvesse nii rakendust kui ka humanitaarset mõju (Gordon 2011: 315). Poliitilise režiimi vastu suunatud sanktsioone ehk suunatud sanktsioone on kirjanduses kolme tüüpi: diplomaatilised sanktsioonid, finantssanktsioonid ning kaubanduse piirangud (Dragoi & Balgar 2016: 64). Kaubandussanktsioon katkestab teatud tarbekaupade liikumise (Gordon 2011: 326). Enamasti pole ettevõtetal nii palju võimu, et nad suudaksid kaitsta ennast kaubandussanktsioonide eest. Kaubandussanktsioonid võivad sisaldada ekspordikeeldu või impordikeeldu (Giumelli 2015: 1352). “Kaubandussanktsioone võidakse kohandada konkreetsete kaupade suhtes (näiteks nafta, puit, teemandid, kuid samuti relvaembargo), investeeringute, maksete ja kapitali liikumise keelustamisena või tariifsete soodustuste tühistamisena“ (Gordon 2011: 326). Kaubandussanktsioonide puhul on märkimisväärne aspekt, et kui saatjariik kehtestab ainult ühte tüüpi kaubandussanktsiooni, kas ilma või koos finantspiiranguga, rakendab ta ekspordi kontrolli sagedamini kui impordi kontrolli. Üks põhjus seisneb siinkohal selles, et saatjariik naudib tõenäoliselt domineerivat turu positsiooni, olles põhiliseks ekspordi toetajaks (Hufbauer 2009: 92).

Finantssanktsioone on kolme tüüpi: a) sellised, mille puhul pannakse konkreetne inimene või ettevõtte musta nimekirja, b) sellised, mille puhul pannakse teatud kutseala esindavad inimesed musta nimekirja, c) valges nimekirjas on ettevõtted ja inimesed, kes on vabastatud (Gordon 2011: 327). Kõige levinum finantssanktsioonide liik on ametliku arenguabi katkestamine (Hufbauer 2009: 96). Finantssanktsioone (rahaliste vahendite või majandusressursside külmutamine, ülekannete keelustamine, ekspordikrediidi või investeeringute piirangud) kohaldatakse üldjuhul sihtmeetmetena,

mille eesmärk on mõjutada konkreetsete isikute, rühmituste või üksuste poliitikat või käitumist (Gordon 2011: 328).

1.3 Sanktsioonide mõjus

Viimase kahekümne aasta jooksul oleme näinud majanduslike sanktsioonide mõtestamises olulisi muutusi. Kolmkümmend aastat tagasi oli üldine arusaamine, et sanktsioonid ei tööta sellises tähenduses, et sihtriik muudaks oma poliitikat sanktsioonide kehtestaja soovide kohaselt (Gordon 2011: 328). Sanktsioonide teooriaga seostuvates peavoolu lähenemistes (Hufbauer et al. 2007; Jentleson, 2000) on laialdaselt aktsepteeritud mõtet, et taolised poliitilised ja majanduslikud meetmed ei näita tõenäoliselt otsest muutust sihtriigi välispoliitikas. Petersoni Instituudi rahvusvahelise majanduse teadlased (Hufbauer et al. 1990) uurisid enam kui 100 juhtumit ning jõudsid järeldusele, et ainult kolmandikel juhtudel saavutati soovitud tulemus. Tänapäeval on paljud uurimused näidanud, et sanktsioonid on üsna efektiivsed ja on tuvastatud mitmeid tegureid, mis aitavad kaasa või vähendavad nende mõjusust. Sanktsioonide efektiivsus võib sõltuda sellest, kas sanktsioonid tabavad sihtriigi majanduse kõige haavatavamast kohta või mitte. Siinkohal on oluline mõista, mida peetakse efektiivseks. Antud töö puhul loetakse majandussanktsioonid efektiivseks sel juhul, kui need suudavad kasvõi veidi mõjutada sihtriigi majandust.

Mõned autorid toovad välja, et piirangute kehtestajal võib olla palju erinevaid eesmärke, miks sanktsioone kehtestada, kuid üldine eesmärk on haavata sihtriigi poliitikat (Peksen & Peterson 2015: 5) Seega mõnede sanktsioonide kehtestamisega üritatakse mõjutada riigi või indiviidi käitumist, mõned kehtestatakse puhtmajanduslikel kaalutlustel ning mõnede eesmärk on otse kaubandust piirata (Lektzian & Patterson 2015: 47). Üks peamisi paubanduspiiranguid pooldavate autorite väiteid on tööstuse kaitsmise argument, millest lähtuvalt seletatakse impordile seatavate tollimaksude või otseste keeldude vajalikkust riigi tööstuse kaitsmiseks (McGee 2011: 434).

Sanktsioonide efektiivsust on kirjanduses analüüsitud Stopler-Samuelsoni teoreemi abil. Stolper–Samuelsoni teoreemi põhimõtte seisneb selles, et majanduslikud sanktsioonid vähendavad sihtriigi rahvusvahelist kaubavahtust, see tähendab et sanktsioonid mõjuvad samamoodi nagu iga teine väline faktor, mis pärsib kaubavahetust (Lektzian & Patterson 2015: 46). Antud töö tegemisel ei võeta siiski aluseks Stopler-Samuelsoni

teoreemi, kuna see uurib peamiselt hinna kõikumist vastavalt tariifidele.

Sanktsioonide rakendamise üheks olulisemaks mõjuteguriks on riikide (sihtriigi ja saatjariigi) vahelised suhted (Klinova & Sidorova 2016). Negatiivsete suhete tagajärgedeks võivad olla ettevõtete tegevusalade suur reglementeeritus, välisettevõtjatele suunatud piirangud või kitsendavad maksuseadused (Bussiere et al. 2011). Seejuures on sihtriigi ettevõtete jaoks oluline leida olukorrale lahendus. Üheks võimaluseks on siinkohal siseneda uuele turule. Kahe riigi vahelistes suhetes vaidluste tekkimine võib viia ühe riigi majanduslike piirangute kehtestamiseni teise riigi suhtes (Baldwin 1998). Et selline olukord tekiks peab ühel riigil olema mõjujõudu teist ähvardada. Kui üks riik on teisest sõltuvam, siis on sellel teisel riigil, kellest ollakse sõltuv lihtne rakendada sanktsioone, kuna ta võib olla üsna kindel, et see mõjutab teist riiki (Klinova & Sidorova 2016).

Erialases kirjanduses jagatakse kaupadele seatud piirangud kaheks: kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks. Kvantitatiivsed meetmed võivad jaguneda peamiselt järgnevateks kaubanduspiiranguteks: imporditariifid, impordikvoodid ning piirangud, subsiidiumid ja vahetuskursi kontroll (Bussiere et al. 2011: 829). Antud töös käsitletakse samuti kvantitatiivseid meetmeid. Seevastu kvalitatiivsed piirangud viitavad valitsuse poliitikale ja regulatsioonidele, hõlmavad näitks järgnevaid vabakaubanduse tegureid: konkurentsipoliitika, tööstuspoliitika, väliskapitali diskrimineeriv käsitlemine, tolliväärtuse määramine, tööstusstandardite ja kvaliteedinõuetele vastavuse kontroll (Bussiere et al. 2011: 829).

Kaubanduslike ja finantsiliste piirangutega sanktsioonid võivad omada suuremat mõju nende riikide vahel, mis on majanduslikult väga aktiivsed võrreldes riikidega, mille vahel on nõrk ühendus (Dragoi ja Balgar 2016). Venemaa majanduse jaoks on negatiivne mõju kõige tugevamini tuntav sektorites, kus koostöö on kõige olulisem - eeskätt finantsilistes, kõrgtehnoloogilistes ja teistes strateegilistes sektorites (Sidorova 2007). Kuna EL on Venemaale oluline kaubanduspartner, siis Venemaa majandus on EL sanktsioonidele haavatavam kui USA sanktsioonidele (Dragoi & Balgar 2016). Euroopa Liit sihib eelkõige Venemaa teatud majanduslikku sektorit, millest Venemaa eelarve on kõige sõltuvam. Venemaa riigi majandus on aastakümneid olnud liialt sõltuv toormaterjali ekspordist, mis aitab kaasa riigi majanduslikule ebastabiilsusele (Klinova

& Sidorova 2016). Venemaal pole sellist tugevat nišši, millega vastanduda Euroopa Liidu majanduslike sanktsioonide sõjale. Ja see pole ainult majandusliku suuruse ebavõrdsuse pärast. Venemaa süsiniku hinna kõrgperioodil jäi Venemaa ilma võimalusest moderniseerida oma vananenud industriaalstruktuuri, mis oli vastuvõetamatu riigile, kes pürgis Majandusliku koostöö ja arengu organisatsiooni liikmelisuse poole (Klinova & Sidorova 2016).

Sanktsioonid rakendavad karistusi või ähvardavad karistusi kehtestada selleks, et sundida sihtriiki muutma oma poliitikat (Drezener 2011: 97). Sanktsioonid peaksid tooma kasu sellele riigile, kes neid kehtestab, aga kui need ei suuda teist riiki mõjutada, siis järelkult pole sanktsioonid tõhusad (Klinova & Sidorova 2016). Majanduslik kasu (tegelik või ähvardav nii saatjale kui vastuvõtjale) aitab kindlaks teha sanktsioonide edu või läbikukkumist (Hufbauer 2009: 101). Kui sanktsioonid toovad kehtestavale riigile kasu, siis need näitavad saatja otsusekindlust, samas võivad tekitada ka teise riigi tarbijaskonnas sanktsioonide vastu võitlemist ning enda režiimi pooldamist (Gordon 2011). Kui autoritaarne valitsus kontrollib sihtriiki, võib sanktsioonide mõju nõrgendada asjaolu, et eliit nihutab koorma tavakodanike kaela (Hufbauer 2009: 91)

Venemaale kehtestatud sanktsioonid on suunatud Venemaa sõjalis-tööstusliku kompleksi vastu, mis edaspidiselt suurendavad riigi sõjalise kulutuse koormat (Oja 2015). Nõukogude Liidu ajalugu on näidanud, et väike puudujääk naftast saadud aastatulus koos militaarkulutuste suurendamisega võib omada katastroofilisi tagajärgi (Klinova & Sidorova 2016).

Nenci (2011: 1812) on väljatoonud, et sanktsioonide kehtestamise juures on oluline jälgida seda, et sanktsioone kehtestavale riigile ei kehtesta sihtriik vastusanktsioone, kuna see võib kaasa tuua kaubandussõja, mis kahjustaks kõiki osapooli. Täpselt selline olukord on antud töös uurimise all. Järgnevalt analüüsitaksegi millist mõju on avaldanud Venemaa kehtestatud vastusanktsioonid Eesti põllumajandustoodete ekspordile.

2. Metoodika

2.1 Eesmärk ja hüpoteesid

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas on Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid mõjutanud viimasel kolmel aastal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi võrreldes sanktsioonide kehtestamisele eelnenud kolme aastaga.

Hüpotees: Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid on mõjutanud Eesti põllumajandustoodangu ekspordi.

Alternatiivhüpotees: Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid ei ole mõjutanud Eesti põllumajandustoodangu ekspordi.

2.2 Andmed

Analüüsi teostamiseks kasutatakse Eesti Statistikaameti andmebaasist saadud andmeid. Statistika andmebaasis on avaldatud Intrastati ja Extrastati süsteemi kaudu kogutud andmed (Statistikaameti kodulehekülg, 2017). Väliskaubandusstatistika tegemisel kasutatakse EL-i väliste riikidega peetavas kaubavahetuses andmekogumissüsteemi Extrastat. Tollideklaratsioonidelt kogub andmed Maksu- ja Tolliamet. (Eesti statistika aastaraamat 2014: 257). Vastamata jätmist ega muid andmekadusid tollideklaratsioonide puhul ei ole (Statistikaameti kodulehekülg, 2017). EL-i riikide vahelises kaubavahetuses on kasutusel andmekogumissüsteem Intrastat (Eesti statistika aastaraamat 2014: 257). Ekspordi andmed on esitatud müügihindades (FOB-väärtus – kauba maksumus, mis sisaldab kauba hinda ja neid kulusid, mis on seotud kauba veo ja kindlustusega eksportiva maa riigipiirini) ja impordi andmed ostuhindades (CIF-väärtus – kauba maksumus, mis sisaldab kauba hinda ja neid kulusid, mis on seotud kauba veo ja kindlustusega importiva maa riigipiirini) (Statistikaameti kodulehekülg, 2017).

2.3 Tunnuste kirjeldus

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade all (Statistikaameti andmebaasis VK2 jaotise I-IV kaubagrupp) on järgnevad kaubagrupid:

- 1) Taimsed tooted: eluspuud ja muud taimed, taimesibulad, taimejuured; köögivilid, toiduks kasutatavad juured ja mugulad; toiduks kasutatavad puuviljad, marjad, pähklid; kohv, tee, mate, maitseained; teravili; jahu, tangud, kruubid, linnased, tärklis, insuliin, nisugluteen; õliseemned ja -viljad, muud seemned ja viljad; šellak, kummivaigud, vaigud ja muud taimemahlad ja -ekstraktid; taimne punumismaterjal, mujal nimetamata taimsed tooted.
- 2) Loomsed ja taimsed rasvad ning õlid, nende lõhustumissaadused: loomsed ja taimsed rasvad ning õlid, nende lõhustamissaadused.
- 3) Valmistoidukaubad, karastusjoogid, alkohoolsed joogid, äädikas, tubakas: lihast, kalast, vähilaadsetest, molluskitest ja muudest selgrootutest tooted; suhkur ja suhkrust kondiitritooted; kakao ja kakaotooted; linnastest, jahust, tärklisest ja piimast valmistatud tooted; köögi- ja puuviljadest, pähklitest ning teistest taimeosadest tooted; mitmesugused toidukaubad; joogid (veed), alkohol ja äädikas; toiduainete jäägid ja jäätmel, tööstuslikult toodetud loomasöödad; tubakas ja tööstuslikud tubakaasendajad.
- 4) Elusloomad, loomsed tooted: elusloomad; liha ja toidukõlblikud subproduktid; kalad ja vähilaadsed, molluskid ja muud veeseligrootud; piima ja piimatooted, linnunavad, naturaalne mesi; muud loomsed tooted.

2.4 Mõisted

“CIF-väärtus - Kauba maksumus, mis sisaldab tootmishinda ja neid kulutusi, mis on seotud kauba veo ja kindlustusega importiva maa riigipiirini“ (Statistikaameti kodulehekülg, 2017b).

“Eksport – Eestis toodetud kaupade väljavedu, välismaalt sisse toodud kaupade väljavedu (re-eksport), kaupade ajutine väljavedu nende töötlemiseks välisriigis, kaupade taasväljavedu pärast töötlemist Eestis ning välisriikide vee- ja õhusõidukite varude tarned“ (Statistikaameti kodulehekülg, 2017a).

“FOB-väärtus – Kauba maksumus, mis sisaldab tootmishinda ja neid kulutusi, mis on seotud kauba veoga eksportiva maa riigipiirini“ (Statistikaameti kodulehekülg, 2017b).

“Import – kaupade sissevedu Eestisse sisetarbimiseks ja välismaale edasimüügiks, taasväljaveo kohustusega ajutine sissevedu töötlemise eesmärgil ning taassissevedu pärast töötlemist väljaspool Eestit“ (Statistikaameti kodulehekülg, 2017a).

“Jooksevhinnad – vaadeldud ajavahemikul kehtinud hinnad“ (Eesti statistika aastaraamat 2014: 257).

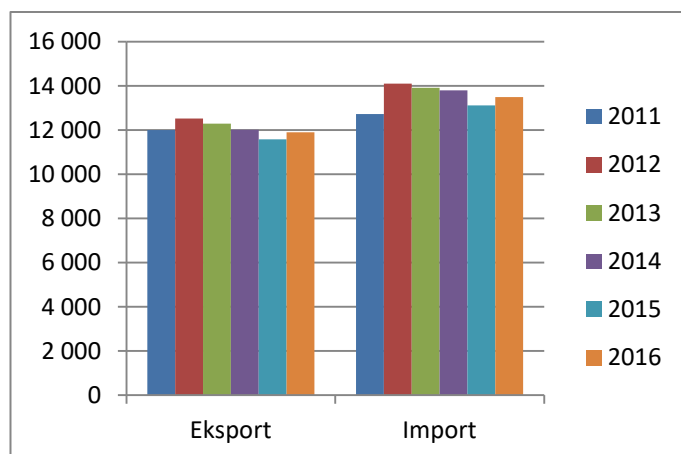
2.5 Analüüsi meetod

Käesolevas töös kasutatakse sekundaarsete andmete kvantitatiivset analüüsi. Andmete hoomatavamaks tegemiseks ning tulemuste näitlikustamise huvides kasutatakse risttabeleid ja graafikuid. Töö analüüsi lihtsustamiseks on loodud kaks gruppi. Esimest gruppi nimetatakse vastusanktsiooni eelseteks aastateks, kuhu kuuluvad 2011-2013. aastate eksport. Ning teist gruppi nimetatakse vastusantsiooni järgseteks aastateks, kuhu kuuluvad 2014-2016. aastate kaubavahetus. Andmed on esitatud jooksevhindades ning eurodes (Eesti statistika aastaraamat 2014: 257).

3. Analüüs

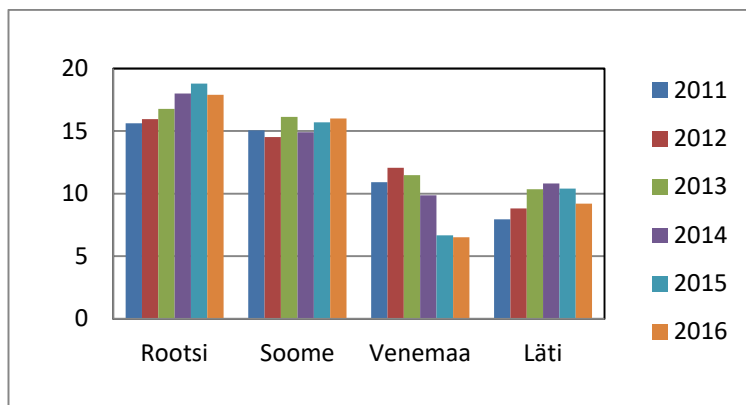
3.1 Kogueksport ja koguimport

Eesti kogueksport on aastate lõikes üsna stabiilselt püsinud 12 miljardi euro juures (vt joonis 1.). 2012. aastal oli eksport kõige suurem (12 521 miljonit) ning peale seda on vähenenud. 2011-2013. aastate keskmine eksport oli 12 271 miljonit eurot. 2014-2016. aastate oli keskmine 11 825 miljonit eurot. Seega on alates Venemaa vastusanktsioonide kehtestamisest 2014. aastal eksport keskmiselt vähenenud 346 miljoni euro võrra ehk 3,6%. Import seevastu on keskmiselt jäänud 13 miljardi euro juurde. 14 miljardi juurde tõusis import vaid 2012. aastal. Nii 2011-2013. aastate kui ka 2014-2016. aastate impordi maht jäi 13,5 miljardi juurde.

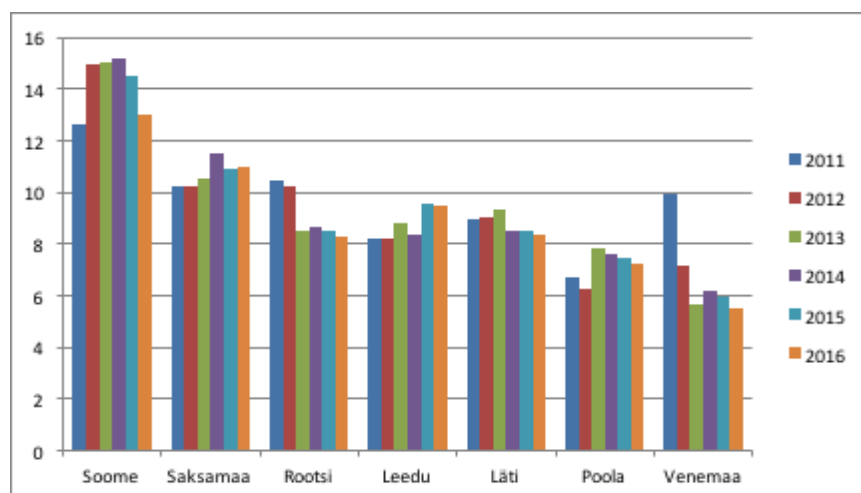
Joonis 1. Eesti kogueksport ja koguimport 2011-2016 (miljonites eurodes)

Viimase kuue aasta jooksul on osatähtsuse poolest olnud Eesti suurimad ekspordi kaubanduspartnerid Rootsi, Soome, Venemaa ja Läti (vt joonis 2). Ekspordi sihtriikide seas on esikohal viimase kuue aasta lõikes Rootsi 17,2 protsendiga, järgneb Soome 15,4 protsendiga, kolmandat ja neljandat kohta jagavad võrdselt Venemaa ja Läti 9,6 protsendiga. Kõige rohkem on tõusnud Rootsi osatähtsus ning kõige rohkem on vähenenud Venemaa osatähtsus koguekspordis. 2012. Aastal oli Venemaa osatähtsus koguekspordis 12,07%, siis 2016.aastal oli see 6,52%. Venemaa osatähtsus langes viie aasta jooksul pea poole võrra.

Joonis 2. Eesti peamised ekspordi sihtturud osatähtsuse alusel (protsentides)

Osatähtsuse alusel imporditakse Eestisse kõige rohkem kaupasid Soomest (vt joonis 3). Viimase kuue aasta jooksul on keskmine impordi osatähtsus olnud Eesti koguimpordist Soomel 14,2%, Saksamaal 10,7%, Rootsil 9,1%, Leedul ja Lätil võrdselt 8,8%, Poolal 7,2% ning Venemaal 6,7%.

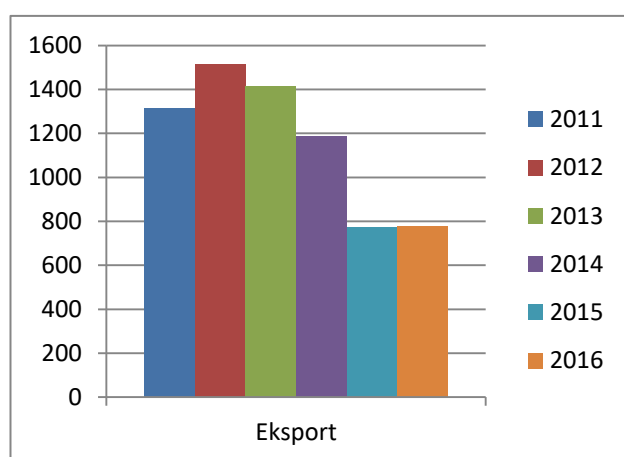

Joonis 3. Eesti peamised impordi turud osatähtsuse alusel (protsentides).

3.2 Kaubavahetus Venemaaga

Venemaa oli Eesti jaoks ekspordi osatähtsuse poolest üks olulisemaid kaubanduspartnereid. Kaubavahetuses Venemaaga oli eksport kõige suurem 2012. aastal, olles 1,5 miljardi euro suurune (vt joonis 4). 2014. aastast alates hakkas eksport järsult vähenema, jõudes 2015. aastaks 772 miljoni euroni, olles ka järgmisel aastal sama suur.

Võrreldes 2012. aastaga vähenes 2015. aastaks eksport ligi poole võrra (49%). Võrreldes 2013. aastaga vähenes 2014. aastal eksport 225 miljoni euro võrra ehk 16% võrra. Import hakkas vähenema aasta varem, 2013. aastast alates. Ekspordi ja impordi erinevus oli kõige suurem 2013. aastal (625 miljonit ehk 44%). 2011-2013. aastatel oli keskmine eksport 1412 miljonit eurot ning 2014-2016. aastatel oli keskmiselt 912 miljonit eurot. Seega vähenes eksport Venemaale 500 miljoni euro võrra ehk 35%. Venemaale eksporditakse põllumajandustooteid ja toidukaupasad, looduslikke mineraalne, mineraalseid kütuseid ja õlisid, anorgaanilisi kemikaale ning värve, lakke, mastikseid.

Joonis 4. Eesti kaubavahetus Venemaaga 2011-2016 aastatel (miljonites eurodes)

3.3 Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kogueksport

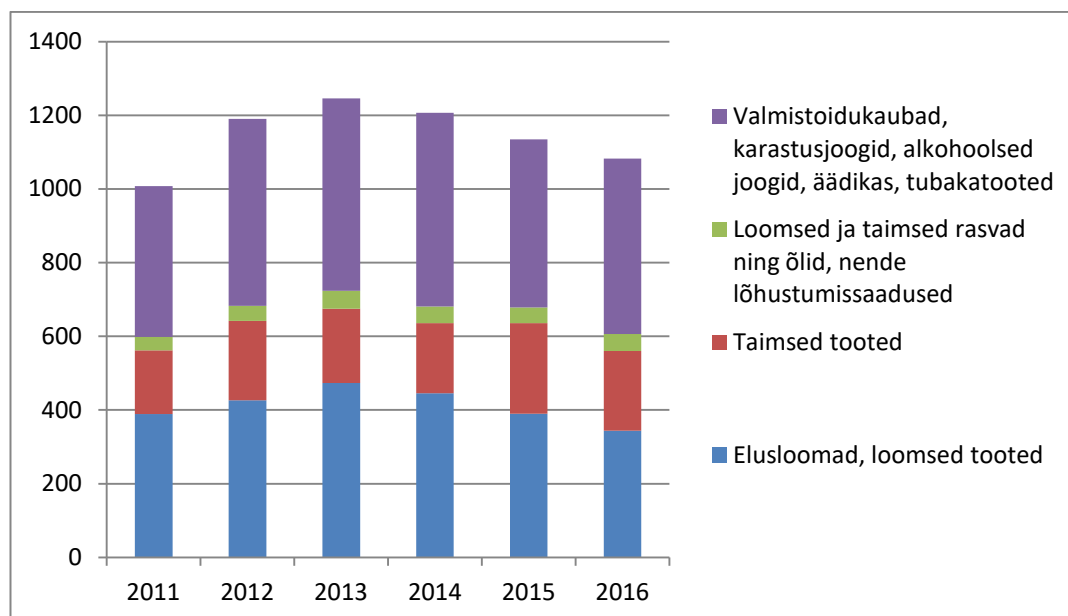
Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport oli 2013. aastal haripunktis 1,25 miljardiga, kuid juba järgmistel aastatel hakkas vähenema (vt joonis 5). 2014. aastal oli eksport 1,21 miljardit, 2015. aastal 1,13 miljardit, jõudes 2016. aastaks 1,08 miljardi juurde. 2016. aastaks oli vähenenud eksport võrreldes 2013. aastaga 163,5 miljoni euro võrra ehk 13%. Põllumajandussaadused ja toiduained on Statistikaameti andmebaasis jagatud nelja suurde rühma:

- 1) Taimsed tooted
- 2) Loomsed ja taimsed rasvad ning õlid, nende lõhustumissaadused
- 3) Valmistoidukaupad, karastusjoogid, alkohoolsed joogid, äädikas, tubakas.

4) Elusloomad, loomsed tooted

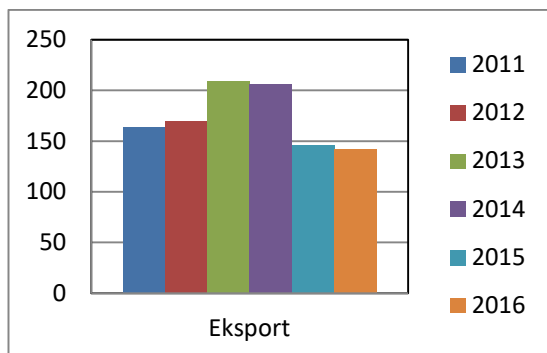
Jooniselt nähtub, et loomsete ja taimsete rasvade ning õlide ja nende lõhustumissaaduste eksport on olnud aastate lõikes üsna stabiilne ning on ekspordis kõige väiksema osatähtsusega (vt joonis 5). Ekspordi osatähtsuse poolest on kolmandal kohal taimsete toodete eksport, mis on aastate lõikes samuti üsna sarnane. Valmistoidukaubad, karastusjoogid, alkohoolsed joogid, äädikas ja tubakatooted on aastate lõikes veidi isegi kasvanud ning jagavad esimest ja teist kohta elusloomade ning loomsete toodete ekspordi osatähtsusega. Viimase kuue aasta lõikes on enim muutunud elusloomade ja loomsete toodete eksport. Kui 2013. aastal oli elusloomade ning loomsete toodete eksport kõige suurem 472,9 miljoni euroga, siis 2016. aastaks langes see 244,2 miljoni euroni, vähenedes 128,7 miljoni euro võrra.

Võrreldes 2011-2013 ja 2014-2016 aastate keskmisi on näha, et kõige rohkem vähenes aastate lõikes elusloomade ja loomsete toodete eksport. See oli algselt 429,4 ning hiljem 393 ehk seega vähenes 36,4 miljoni euro võrra. Seejärel vähenes 17,6 miljoni euro võrra loomsete ja taimsete rasvade ning õlide ja nende lõhustumissaaduste kogueksport. Loomsete ja taimsete rasvade eksport oli 2011-2013. aastatel 62,3 ning 2014-2016. aastatel 44,7. Seevastu kasvasid 2014-2016. aastatel nii taimsete toodete kui valmistoidukaupade eksport. Taimsete toodete eksport 2011-2016. Aastatel oli keskmiselt 197 miljonit eurot ning 2014-2016. aastatel keskmiselt 217,6 miljonit. Seega suurenes 20,6 miljoni euro võrra. Valmistoidukaupade eksport oli algselt keskmiselt 480,1 ning järgselt 485,9 seega kasvas 5,8 miljoni võrra.

Joonis 5. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport (miljonites eurodes)

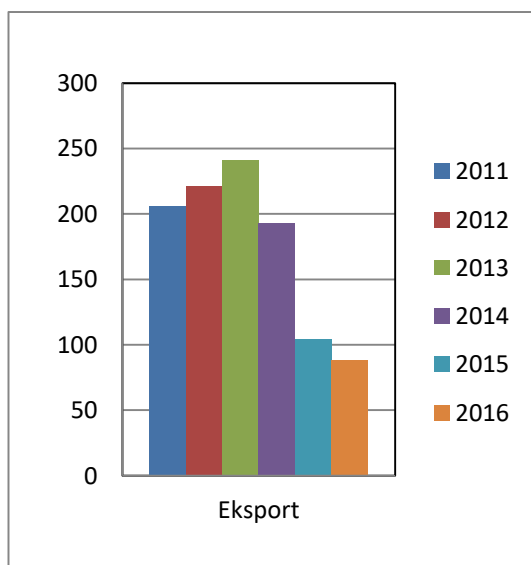
Elusloomade ja loomsete toodete eksport vähenes enim piima ja piimatoodete tõttu. Käesolevas töös käsitletakse piima ja piimatoodete all kontsentreerimata piima ja rõõsk koore ekspordi, kontsentreeritud piima ja rõõsk koore ekspordi, petipiima, koore, jogurti ja keefiri ekspordi, vadaku ning muude piimakomponentidest toodete ekspordi, või ja muude piimarasvade ekspordi ning juustu ja kohupiima kogusummat. Piima ja piimatoodete eksport oli 2013. aastaks saavutanud oma haripunkti 208,9 miljoni euroga ning (vt joonis 6). 2014. aastal vähenes järsult pidevalt kasvutrendis olnud piima ja piimatoodete eksport. Piima ja piimatoodeteid eksporditi 2014. aastal 205,9 miljoni euro eest. Võrreldes 2013. aastaga oli piima ja piimatoodete eksport 3 miljoni euro võrra väiksem. Eestist eksporditi 2014. aastal piima ja piimatoodeteid kõige rohkem Leetu (75,7 miljonit eurot ehk 38%). Leedule järgnes Läti 35,5 miljoniga (osatähtsusega 18%). Kolmandal kohal oli Soome 24,4 miljoniga ning neljandal Venemaa 17,5 miljoniga. Mõlema riigi eksport moodustas kogu piima ja piimatoodete ekspordist 11%. Kaubandustõkete tulemusena langes Venemaa neljandale kohale. Kuna piimatoodete ekspordis on näha suurimat muutust viimaste aastate lõikes, siis edaspidi uuritakse täpsemalt Eesti piima ja piimatoodete ekspordi Venemaale.

Joonis 6. Piima ja piimatoodete kogueksport (miljonites eurodes)

3.4 Põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport Venemaale

Kuni 2014. aasta alguseni oli Eesti põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport Venemaale üle 200 miljoni euro aastas (vt joonis 7). Olles 2013. aastal haripunktis 241 miljoniga. Alates 2014. aastal Venemaa poolt Euroopa Liidu toidukaupadele kehtestatud impordipiirangutest on eksport vähenenud suurel määral. 2014. aasta esimesel poolel jätkus laialdane kaupade eksport Venemaale, kuni augusti alguseni, kui kehtestati piirangud. Augustist alates on põllumajandussaaduste eksport järjest vähenenud. 2016. aastaks oli põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport Venemaale vähenenud 90 miljoni euroni. Vastusanktsioonide eelsetel aastatel oli keskmine eksport 223 miljonit ning hiljem 128 miljonit, mis teeb 43% suuruse languse.

Joonis 7. Põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport Venemaale (miljonites eurodes)

Järgnevalt on analüüsitud põllumajandussaaduste ja toidukaupade nelja rühma eraldi. Taimsete toodete eksport Venemaale on viimase kahe aasta jooksul vähenenud poole võrra (vt tabel 1). Kui veel 2014. aastal oli taimsete toodete eksport Venemaale 7,8 miljonit, siis 2015. aastal oli see 3,4 miljonit ja 2016. aastal 3,7 miljonit. Seega viimasel aastal on taas veidi tõusnud taimsete toodete eksport. Samuti tuleb tunnistada, et taimsete toodete ekspordi vähenemine võrreldes teiste rühmadega ei mõjuta põllumajandussaaduste ja toiduainete ekspordi muutumist kuigi suurel määral, kuna tegemist on väikeste kogustega. Loomsete toodete eksport oli kõige suurem 2014. aastal (2,4 miljonit). Kui 2011. aastal ei eksporditud veel kuigi palju loomseid tooteid Venemaale (vaid 0,2 miljoni euro eest), siis 2014. aastaks oli jõudnud loomsete toodete eksport kasvada 2,4 miljoni euroni. Selle rühma puhul on selgelt näha, et Venemaa poolsete vastusanktsioonide kehtestamine suutis kasvutrendi tugevalt haavata, langetades eksporti 2015. aastaks 0,4 miljoni euroni. 2016. aastal on loomsete toodete eksport Venemaale hakanud tasapisi uuesti kasvama. Valmistoidukaupade, karastusjookide, alkoholsete jookide, äädika ja tubaka eksport Venemaale oli 2013. aastal haripunktis 162,2 miljoni euroga ning seejärel hakkas vähenema. Aasta-aastalt vähenedes oli 2016. aastaks jõudnud lausa 81,6 miljoni euroni. Mõistmaks paremini selle rühma vähenemist on siinkohal paslik võrrelda vastusanktsioonide eelseid ja järgseid aastaid. Vastusanktsioonide eelsetel aastatel oli keskmine eksport sellel grupil 143,7 miljonit eurot ning vastusanktsioonide järgselt 111,3 miljonit eurot, vähenedes 32,4 miljoni ehk 22,5% võrra.

Vastusanktsioonide kehtima hakkamisel sai koheselt väga tugeval määral kannatada elusloomade ning loomsete toodete eksport Venemaale. Võrreldes varasemate aastatega on 2014. aastal enam kui poole võrra vähenenud elusloomade ning loomsete toodete eksport. Langus on jätkunud ka 2015. ja 2016. aastal langedes peaaegu ühe miljonini. Samal ajal, kui 2011. aastal oli nende eksport 81 miljonit. Vastusanktsioonide eelsete aastate keskmine elusloomade ja loomsete toodete eksport oli 72 miljonit ning vastusanktsioonide järgselt 10,6 miljonit eurot. Seega on viimaste aastate langus võrreldes vastusanktsioonide eelsete aastatega olnud 61,4 miljonit ehk 85%.

Tabel 1. Põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport Venemaale (miljonites eurodes)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Taimsed tooted	6,6	5,2	7,1	7,8	3,4	3,7
Loomsed tooted	0,2	0,6	1,3	2,4	0,4	0,9
Valmistoidukaubad, karastusjoogid, alkohoolsed joogid, äädikas, tubakas	118,5	150,3	162,2	153,6	98,6	81,6
Elusloomad, loomsed tooted	81	64,8	70,3	29	1,2	1,7

Andmed: Eesti Statistikaamet

Kuna kõige suurema muutuse on läbi teinud elusloomade ning loomsete toodete rühma eksport, siis uuritakse järgnevalt kahte alarühma (piimatooted ning loomaliha ja kalatooted) põhjalikumalt.

Piimatooted on ülemaailmselt populaarsed tänu läänelikele toitumisharjumuste levikule ja toodete valiku laienemisele. Järgnevalt uuritakse, kuidas on erinevate piimatoodete eksport kuue aasta jooksul muutunud. Kõige märkimisväärsem erinevus on toimunud juustu ja kohupiima ekspordis, mida 2013. aastal viidi Venemaale 26 miljoni euro väärtuses ning vastusanktsioonide tagajärjel on 2016. aastal eksport 0 (vt tabel 3). Samamoodi on 2016. aastaks lõppenud ka kontsentreerimata piima ja rõõsk koore eksport (2014. aastal oli see 14,5 miljonit), petipiima, koore, jogurti ja keefiri eksport (2014. aastal oli see 5,5 miljonit), vadaku ja muude kontsentreerimata piimakomponentide eksport (2014. aastal oli see 1,9 miljonit) ning või ja muude piimarasvade eksport (2011. aastal oli 0,8 miljonit eurot). Ainukesena piimatoodetest ei ole täiesti ära kadunud kontsentreeritud piima ja rõõsk koore eksport, kuid on vähenenud kuue aastaga 96%.

Võrreldes vastusanktsioonide eelsete ning järgsete aastate keskmisi on näha, et vastusanktsioonide tagajärjel on kõige suurem muutus toimunud kahe kaubagrupi lõikes võrdselt. Nii juustu ja kohupiima kui ka kontsentreeritud piima ja rõõsk koore eksport

on muutunud vastusanktsioonide tagajärjel 96% (vt tabel 2). Vastusanktsioonid on väga tugevalt mõjutanud ka või ja muude piimarasvade ning piimarasvavõiete eksporti, 92%. Järgneb vadaku ja muude piimakomponentide toodete eksport 76%-ga. Ning 70% on vähenenud ka kontsentreerimata piima ja rõõsk koore eksport. Kõige vähem piimatoodetest on vastusanktsioonid mõjutanud petipiima, kalgendatud piima ja koore, jogurti ning keefiri eksporti. Need on muutunud vastusanktsioonide järgselt 57%, mis on samuti väga suur muutus. Seega saab väita, et piimatooted on vastusanktsioonid tugevalt mõjutanud. Eelnevalt analüüsitud piimatoodete gruppide keskmine erinevus võrreldes vastusanktsioonide eelsete aastatega on 81%.

Tabel 2. Piimatoodete eksport Venemaale (miljonites eurodes)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011- 2013 keskmine	2014- 2016 keskmine
Juust ja kohupiim	19,1	22,1	26,6	1,9	0,3	0	22,6	0,7
Kontsentreerimata piim ja rõõsk koor	7,9	8,2	15,5	9,1	0	0	10,2	3,1
Petipiim, kalgendatud piim ja koor, jogurt, keefir	3	3,2	5,5	5	0	0	3,9	1,7
Vadak ja muud kontsentreerimata piimakomponendid	1,4	0,7	1,9	0,9	0	0	1,3	0,3
Või ja muud piimarasvad	0,8	0,4	0,2	0,1	0	0	0,4	0,03
Kontsentreeritud piim ja rõõsk koor	2,4	0,5	0,9	0	0	0,1	1,3	0,05

Andmed: Eesti Statistikaamet

Järgnevalt uuritakse, kuidas on loomaliha ja kalatoodete eksport kuue aasta jooksul muutunud. Värske, jahutatud või külmutatud sealihaga eksport, mis oli 2011. aastal 1,6 miljonit on 2016. aastaks täielikult ära kadunud (vt tabel 3). 2011-2013. aastate keskmine eksport oli 3,4 miljonit eurot ning 2014-2016. aastate keskmine 0,1 miljonit eurot.

Uurides kalatoodete ekspordit on 2016. aastaks lõppenud nii külmutatud kala, värske või jahutatud kala ning kalafilee ja muu kalaliha eksport Venemaale. 2011. aastal eksporditi külmutatud kala 11,2 miljoni euro väärtuses, värsket ja jahutatud kala 1,8 miljoni väärtuses ning kalafileed ja muud kalaliha 0,2 miljoni euro väärtuses. Vastusanktsioonide eelsetel aastatel eksporditi külmutatud kala keskmiselt 13 miljoni euro väärtuses ning vastusanktsioonide järgsetel aastatel keskmiselt 3,4 miljoni euro väärtuses (keskmiste erinevus on 73%). Värsket või jahutatud kala eksporditi 2011-2013. aastal keskmiselt 0,8 miljoni euro väärtuses ning 2014-2016. aastatel keskmiselt 0,2 miljoni euro väärtuses (keskmiste erinevus on 75%). Vastusanktsioonide eelsetel aastatel eksporditi kalafileed ja muud kala keskmiselt 0,2 miljoni euro väärtuses ning vastusanktsioonide järgsetel aastatel keskmiselt 0,1 miljoni euro väärtuses (keskmiste erinevus on 50%).

Tabel 3. Loomaliha ja kalatoodete eksport Venemaale (miljonites eurodes)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011-2013 keskmine	2014-2016 keskmine
Värske, jahutatud või külmutatud sealihaga	1,6	4,8	3,8	0,2	0	0	3,4	0,1
Külmutatud kala	11,2	15	13	10,1	0,05	0	13	3,4
Värske või jahutatud kala	1,8	0,4	0,4	0,2	0	0	0,8	0,2
Kalafilee ka muu kalaliha	0,2	0,2	0,2	0,3	0,05	0	0,2	0,1

Andmed: Eesti Statistikaamet

3.5 Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport Venemaale – suhestumine põllumajandussaaduste kogueksportiga

Järgnevalt analüüsitakse, kuidas suhestuvad põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport Venemaale ning nende kogueksport. Tabelist (vt tabel 4) nähtub, et 2014. aastaks vähenes kogueksport võrreldes 2013. aastaga 38 miljoni euro võrra. Seejuures väärib märkimist, et põllumajandussaaduste eksport Venemaale vähenes mainitud ajaperioodil 48 miljoni euro võrra. Eelmainitu annab alust väita, et Eesti astus samme vähendamaks Venemaa vastusanktsioonide mõju. Täpsemalt suudeti vastusanktsioonide mõju vähendada 10 miljoni euro võrra. Võrreldes 2014. aastaga vähenes 2015. aastaks kogueksport 73 miljoni euro võrra. Eksport Venemaale vähenes lausa 89 miljoni euro võrra. Seega oli vahe 16 miljonit eurot. Siit saab järeldada, et vastusanktsioonide mõju suudeti 2015. aastal vähendada suuremal määral kui eelneval aastal. 2016. aastaks vähenes kogueksport võrreldes 2015. aastaga 52 miljoni euro võrra. Põllumajandussaaduste eksport Venemaale vähenes 16 miljoni euro võrra, kuna rohkem vastusanktsioone Venemaa poolt juurde ei kehtestatud. Seevastu 52 miljoni sees kajastus Eesti põllumajandussaaduste ekspordi vähenemine ka teiste riikidega.

Tabel 4. Põllumajandussaaduste eksport (miljonites eurodes)

Aasta	Kogueksport	Kogueksporti vahe eelmise aastaga	Eksport Venemaale	Venemaale eksporti vahe eelmise aastaga
2013	1245		241	
2014	1207	-38	193	-48
2015	1134	-73	104	-89
2016	1082	-52	88	-16

Andmed: Eesti Statistikaamet

3.6 Arutelu

Sissejuhatuses sõnastatud küsimusele, kas Venemaa kehtestatud vastusanktsioonid on tõhusad, selgus analüüsi käigus, et need võib lugeda õnnestunuks, kuivõrd on täitnud oma eesmärgi. Venemaa kehtestatud vastusanktsioonid on mõjutanud eelkõige piimatoodete ning loomaliha ja kalatoodete eksporti. Piimatoodetest kahjustasid vastusanktsioonid kõige suuremal määral juustu, kohupiima, kontsentreerimata piima ja rõõsk koore, petipiima, koore, jogurti ja keefiri, vadaku ja muude kontsentreerimata piimakomponentide, või ja muude piimarasvade eksporti, mille eksport on 2016. aastaks lõppenud. Ainukesena piimatoodetest ei ole täiesti ära kadunud kontsentreeritud piima ja rõõsk koore eksport, kuid on vähenenud kuue aastaga 96%. Loomaliha ja kalatoodete puhul on näha, et vastusanktsioonide tagajärjel on 2016. aastaks lõppenud värske, jahutatud või külmutatud sealiha ning külmutatud, värske ja jahutatud kala, kalafilee ja muu kalaliha eksport Venemaale.

4. Mida on tehtud, et vastusanktsioonide mõju vähendada?

2014. aasta 7. augustil Venemaa poolt kehtestatud vastusantsioonide tagajärgedest oli näha, et tuleb koheselt leida lahendus keelu all olevate kaupade ekspordile. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi eestvedamisel on kasutatud erinevaid võimalusi, et aidata uutele turgudele Eesti ettevõtjad (Venemaa., 2017). Lisandunud on paarkümmend uut turgu. Uute turgude seas on kõige olulisemad Rumeenia, Malaisia ja Saudi Araabia. Kuid lisaks uute turgudele on leitud ka teisi meetodeid, kuidas toidukaupade tootmise vähenemise mõju vähendada. Järgnevalt on toodud välja erinevad meetodid, mida on tehtud, et Venemaa vastusanktsioonide mõju vähendada.

Maaeluministeerium tegeleb mõjude leevendamisega põllumajandustootjatele ja toiduainetööstustele (Venemaa..., 2017). Euroopa Komisjon teatas, et piimasektor saab Venemaa kehtestatud impordipiirangute mõjude leevendamiseks kasutada Euroopa Liidu täiendavaid turukorralduslikke meetmeid, mis on või, lõssipulbri ja teatud juustude eraladustamine ning sekkumiskokkuost (2014. aasta Eesti piimasektori väliskaubanduses, 2015). “Või ja lõssipulbri sekkumiskokkuost on Euroopa Ühenduse turukorralduslik meede, mida rakendatakse piimasektori toetamiseks ning piimatoodete turu stabiliseerimiseks, tagades tootjale minimaalse hinnataseme või ja lõssipulbri eest“ (Piimatoodete sekkumiskokkuost, 2009). Sekkumiskokkuost tähendab seda, et riik ostab tootjalt ära kindlaksmääratud korras tema toodangut (Ratnik, 2014). “Selle meetme raames ostavad sekkumisametid juriidilistelt ja füüsilistelt isikutelt kokku heakskiidetud ettevõttes toodetud võid ja lõssipulbrit, korraldavad selle ladustamise ja müüvad kõikidele huvitatud pooltele“ (Piimatoodete sekkumiskokkuost, 2009). Eraladustamise toetus on rahaline tugi selleks, kui sanktsioonidest tingituna seisma jäänud tooted paigutatakse teatud ajaks lattu ning seeläbi kindlaks ajaks turult eemaldatakse ja siis alles pärast ladustamise lõppu turule tootja poolt tagasi lastakse (Ratnik, 2014). “Või eraladustamise toetuse suurus on 18,93 eurot tonni kohta ladustamise püsikulude eest ja 0,28 eurot tonni kohta päevas iga lepingujärgse ladustamispäeva eest“ (Või eraladustamine, 2014). “Lõssipulbri eraladustamise toetuse suurus on 8,86 eurot tonni kohta ladustamise püsikulude eest ja 0,16 eurot tonni kohta päevas iga lepingujärgse ladustamispäeva eest“ (Lõssipulbri eraladustamine, 2014). Tootja peab säilitama tootmise kohta dokumentatsiooni ning nõustuma toodete kohapealse kontrolliga (Või eraladustamine, 2014).

Alates 2016. aasta oktoobrist hakkas kehtima piimatootmise vähendamise toetus. Piimatootmise vähendamise toetus annab piimatootjatele võimaluse saada toetust piimatootmise vabatahtlikuks vähendamiseks, et aidata piimaturgu stabiliseerida, selle abil soovitakse leevendada kriisi Euroopa Liidu põllumajandussektoris (Piimatootmise..., 2017). “Toetust saada soovival piimatootjal on õigus valida nelja kolmekuise perioodi vahel: a)2016. Aasta oktoober – detsember, b)2016. Aasta november – 2017. aasta jaanuar, c)2016. Aasta detsember – 2017. aasta veebruar, d)2017. Aasta jaanuar – märts“ (Maripuu, 2016). Toetuse eelarveks on kogu Euroopa Liidus ette nähtud 150 miljonit eurot (Piimatootmise..., 2017). “Euroopa Liidu eelarves on ette nähtud vahendeid piimatootmise vähendamiseks 1,07 miljoni tonni võrra, kusjuures toetust makstakse 140 eurot tonni kohta“ (Algas ..., 2017). Eestile eraldab Euroopa Komisjon abipaketist 8 081 123 eurot, millele lisatakse Eestil riigi poolt sama palju juurde (European..., 2017). “Valitud perioodil müüdud piima kogus lahutatakse aasta varem samadel kuudel tarnitud piima kogusest ning saadud vähendatud piima hulk ongi aluseks toetuse maksmisele“ (Maripuu, 2016). Liikmesriikide poolt Euroopa Komisjonile teavitatud vähendamiseks kavandatavast piimakogusest sõltub toetuse summa (Algas..., 2017). Juhul kui kogu Euroopa põllumeeste taotletav summa ületab 150 miljonit eurot, vähendatakse kõikide toetusi proportsionaalselt (Maripuu, 2016).

Euroopa Komisjon vähendab jaotamiskoeffitsiendi alusel toetatavaid koguseid ühetaoliselt kõikides liikmesriikides, kui vähendatav piimakogus ületab eelarves ettenähtud vahendeid (Algas..., 2017). Kui vahepealsel perioodil ületatakse maksimaalne piir, siis on ka võimalik, et viimaste perioodide eest toetust ei makstagi (Maripuu, 2016). Piimatootja, kes tarnis piima esmakokkuostjale 2016. aasta juuli seisuga saab taotleda toetust (Piimatootmise..., 2017). Toetust makstakse vaid poole eelneva aasta valitud perioodil tegelikkuses tarnitud kogusest (Maripuu, 2016). Ning toetust hakatakse maksma alates 1,5 tonni vähendamise korral võrreldes eelmise aastaga (Piimatootmise..., 2017)

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas on Venemaa poolt kehtestatud vastusanktsioonid mõjutanud viimasel kolmel aastal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi võrreldes sanktsioonide kehtestamisele eelnenud kolme aastaga. Käesoleva bakalaureusetöö alguses püstitatud hüpoteesile leiti läbiviidud analüüsi käigus nullhüpoteesi kinnitav vastus. Vastusanktsioonid on tõepoolest mõjutanud Eesti põllumajandustoodete ja toiduainete ekspordi. Järgnevalt toob töö autor välja olulisemad tähelepanekud, mis analüüsi teostamise käigus ilmsesid.

Esmalt nähtub kogueksporti analüüsides, et viimaste aastate lõikes on eksport vähenenud 346 miljoni euro võrra. Ühtlasi selgus, et sanktsioonide järgsetel aastatel vähenes eksport Venemaale keskmiselt 500 miljoni euro võrra. Ometi on Eesti leidnud viimastel aastatel uusi välisturge, millest tulenevalt ei ole ekspordi kogumahu vähenemine rahalises mõttes kuigi suur.

Teiseks selgus põllumajandussaaduste ja toiduainete ekspordi uurides, et eksport vähenes sanktsioonide tagajärjel keskmiselt 7 miljonit eurot aastas. Enim vähenes sanktsioonide järgselt elusloomade ja loomsete toodete eksport - 36,4 miljoni euro võrra. 17,6 miljoni euro võrra vähenes loomsete ja taimsete rasvade ning õlide ja nende lõhustumissaaduste eksport. Seevastu kasvasid sanktsioonide järgsetel aastatel nii taimsete toodete kui valmistoidukaupade eksport. Taimsete toodete eksport suurenes 20,6 miljoni euro võrra. Valmistoidukaupade eksport kasvas 5,8 miljoni võrra.

Kolmandaks leiti käesolevas töös, et Venemaa kehtestatud sanktsioonid on mõjutanud eelkõige piimatoodete ning loomaliha ja kalatoodete ekspordi. Piimatoodetest mõjutas vastusanktsioonide kehtestamine kõige suuremal määral juustu, kohupiima, kontsentreerimata piima ja rõõsk koore, petipiima, koore, jogurti ja keefiri, vadaku ja muude kontsentreerimata piimakomponentide, või ja muude piimarasvade ekspordi, mille eksport oli 2016. aastaks lõppenud. Analüüsist selgus, et sanktsioonide tagajärjel oli 2016. aastaks loomaliha ja kalatoodete kategoorias lõppenud värske, jahutatud või külmutatud sealihaga ning külmutatud, värske ja jahutatud kala, kalafilee ja muu kalaliha eksport Venemaale.

INFLUENCE OF RUSSIAN COUNTER-SANCTIONS ON ESTONIA'S AGRICULTURAL PRODUCTS EXPORT IN YEARS OF 2014-2016

Summary

The earlier literature reading showed that the various authors constantly discuss whether the imposition of sanctions is effective. According to the contrast, the aim of the bachelor's thesis was to investigate what is the influence of the counter-sanctions performed by Russia for the last three years. The export of Estonian agricultural and food products are compared with the previous three-year sanctions. This issue is important as far as the fate of the Estonian economy affects one way or another all of the local residents' daily life. Also, the foreign trade with Russia have traditionally been economically important for Estonia, being the third most important part of the total exports of the country. This means that drastic changes in exports to Russia significantly affect the established strategic lines of power in Estonia's export markets.

For conducting the analysis, the obtained data from the database of Statistics Estonia is used. The quantitative analysis of the secondary data is used in this work. Cross-tables and charts are used to make a more subtle statement and in purpose of illustration of the results. Two groups are created for simplifying the analysis of the work. The first group shows the sanctions of the previous years, where the exports of the years of 2011-2013 belong to. And the second group shows the sanctions of the next 2014-2016 years of trading. The data is presented in current prices and in euros.

It was revealed, based on the analysis, that the null hypothesis proved to be correct. The counter-sanctions indeed affect Estonia's agricultural and food products exports. Firstly, the analysis of the total export showed that the exports decreased for 346 million euros for the last years. It also turned out that in the following years the sanctions decreased the exports to Russia for an average of 500 million euros. However, Estonia has in recent years found new foreign markets, and as a result it is not a big decline, in terms of monetary, of the total export volume.

Secondly, the research of the export of the agricultural and food products shows, that exports decreased as a result of sanctions, for an average of 7 million per year. The most declined exports due to the sanctions are the exports of animals and animal products-36.4 million euros. The exports of animal and vegetable fats and oils and their cleavage

products decreased for 17.6 million euros. However, in the following years, the sanctions increased the exports of the herbal products and ready-to-use food products as well. The exports of the herbal products increased for 20.6 million euros. The export of ready-to-use food products increased for 5.8 million.

Thirdly, this work found, that the sanctions performed by Russia have affected the exports of milk, meat and fish products. The counter-sanctions have affected mostly the exports of the following milk products: cheese, cottage cheese, milk and concentrated milk, buttermilk, cream, yoghurt and kefir, whey and other components of concentrated milk and cream, butter milk, yoghurt and kefir and other unconcentrated milk components, butter and other milk fats, the export of which finished at the year of 2016. The only milk products that did not completely disappear are concentrated milk and fresh cream, but the export of these products to Russia decreased for 96% during the 6 years. The analysis showed that, due to the sanctions, the export of fresh, chilled or frozen pork and frozen, fresh and chilled fish, fish fillets and other fish meat have been finished in the year of 2016.

Kasutatud kirjandus

2014. aasta Eesti piimasektori väliskaubanduses. 2015.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/ylevaated/2014/piimatoostus-ylevaade-valiskaubandus-2014.pdf>

Algas piimatootmise vähendamise toetuse taotlemine. 2016.

<https://www.agri.ee/et/uudised/algas-piimatootmise-vahendamise-toetuse-taotlemine>

(külastatud 23. märts 2017)

Bussiere, Matthieu, Pérez-Barreiro, Emilia, Straub, Roland, & Taglioni, Daria. 2011.

“Protectionist Responses to the Crisis: Global Trends and Implications“. *World Economy*, 34(5), 826-852

Baldwin, David. A., Pape, Robert A. 1998. “Evaluating Economic Sanctions“.

International Security, 23(2), 189-198

Caruso, Raul. 2003. “The impact of international economic sanctions on trade: An empirical analysis“. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 9(2).

Council of the European Union. 2014. “Concerning Restrictive Measures in Respect of Actions Undermining or Threatening the Territorial Integrity, Sovereignty and Independence of Ukraine“. *Official Journal of the European Union*, 16-21.

Decaux, Emmanuel. 2008. “The definition of traditional sanctions: their scope and characteristics“. *International review of the red cross*, 870, 249-257

Dragoi, Andreea-Emanuela, Balgar, Ana-Cristina. 2016. “Economic Sanctions Against Russia – a Critical Evaluation“. *Knowledge Horizons – Economics*, 8(1), 63-67.

Drezener, Daniel W. 2011. “Sanctions Sometimes Smart: Targeted Sanctions in Theory and Practice“. *International Studies Review*, 13(1), 96-108.

European Commission outlines new support package worth €500 million for European farmers (2017). http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2563_en.htm (külastatud 19. aprill 2017)

Gordon, Joy. 2011. „Smart Sanctions Revisited“. *Ethics & International Affairs*, 25(3), 315-335.

Giumelli, Francesco. 2015. “Understanding United Nations targeted sanctions: an empirical analysis“. *International Affairs*. 91(6), 1351-1368.

Hufbauer, Gary Clyde, Schott, Jeffrey J., Elliott Kimberly Ann, Oegg, Barbara. 2007. “Economic Sanctions Reconsidered“ . *Peterson Institute for International Economics*, 14.

Jentleson, Bruce W. 2000. “Economic Sanctions and Post-Cold War Conflicts: Challenges for Theory and Policy, in international Conflict Resolution after the Cold War“. Washington, DC: National Academy Press, 123-177.

Klinova, Marina, Sidorova, Elena. 2016. “Economic Sanctions and Their Impact on Russia Economic Relations with the European Union“. *Problems of Economic Transition*, 58(3), 218-234.

Kronoloogia – ELi piiravad meetmed vastusena Ukraina kriisile. 2017. <http://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/> (külastatud 01. veebruar 2017).

Larn, S., L. 1990. “Economic sanctions and the success of foreign policy goals: a critical evaluation“. *Japan and the World Economy*, 2, 240.

Lektzian, David, Patterson, Dennis. 2015. „Political Cleavages and Economic Sanctions: The Economic and Political Winners and Losers of Sanctions“ . *International Studies Quarterly*, 59(1), 46-58.

Lõssipulbri eraladustamine. 2014.

http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/turukorraldus/lossipulbri_eraldustamine/

(külastatud 22. aprill 2017).

Maripuu, Siim. 2016. „Kuidas piimatootmise vähendamise toetust saada“.

<http://triniti.ee/kuidas-piimatootmise-vahendamise-toetust-saada/> (külastatud 21. märts

2017).

McGee, Robert W. 2011. „Economic Protectionism and the Philosophy of Frédéric Bastiat“. *Brooklyn Journal of Corporate, Financial and Commercial Law*, 5(2), 427-446.

Nenci, Silvia. 2011. “Tariff Liberalisation and the Growth of World Trade: A Comparative Historical Analysis for the Evaluation of the Multilateral Trading System“. *The World Economy*, 34(10), 1809-1835.

Oja, Kaspar. 2015. “No milk for the bear: the impact on the Baltic states of Russia's counter-sanctions“. *Baltic Journal of Economics*, 15(1), 38-49.

Peksen, Dursun, Peterson, Timothy M. 2015. “Sanctions and Alternate Markets: How Trade and Alliances Affect the Onset of Economic Coercion“. *Political Research Quarterly*, 69(1), 4-16.

Piimatootmise vähendamise toetus. 2017.

http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/turukorraldus/piimatootmise_vahendamise_toetus/

(külastatud: 25. veebruar 2017).

Piimatoodete sekkumiskokkuost. 2009.

http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/turukorraldus/piimatoodete_sekkumiskokkuost/

(külastatud 25. veebruar 2017).

Piiravad meetmed, mis kehtestati seoses Venemaa tegevusega, mis destabiliseeris olukorda Ukrainas. 2017. *Välisministeeriumi kodulehekülg*.

<http://www.vm.ee/et/piiravad-meetmed-mis-kehtestati-seoses-venemaa-tegevusega-mis-destabiliseerib-olukorda-ukrainas> (külastatud 02. jaanuar 2017)

Ratnik, Rainer. 2014. "Sekkumiskokkuost ja eraladustamine – kas pääsetee või Kolgata tee? „<http://maaleht.delfi.ee/news/maamajandus/uudised/sekkumiskokkuost-ja-eraladustamine-kas-paasetee-voi-kolgata-tee?id=69800355> (külastatud 26. veebruar 2017).

Rahvusvahelised sanktsioonid. 2017. *Välisministeeriumi kodulehekülg*.

<http://www.vm.ee/et/tegevused-eesmargid/rahvusvahelised-sanktsioonid> (külastatud 21. jaanuar 2017).

Sanktsioonid. 2009. http://eeas.europa.eu/archives/docs/cfsp/sanctions/docs/index_et.pdf (külastatud 13. veebruar 2017).

Statistikaameti kodulehekülg. 2017a.

http://pub.stat.ee/pxweb.2001/Database/Majandus/25Valiskaubandus/03Valiskaubandus_alates_2004/VK_2.htm (külastatud 20. veebruar 2017).

Statistikaameti kodulehekülg. 2017b. <http://www.stat.ee/files/koolinurk/abiks/sonastik/> (külastatud 02. aprill 2017).

Statistikaameti andmebaas. 2017. <http://pub.stat.ee/px->

[web.2001/Database/Majandus/25Valiskaubandus/03Valiskaubandus_alates_2004/03Valiskaubandus_alates_2004.asp](http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/25Valiskaubandus/03Valiskaubandus_alates_2004/03Valiskaubandus_alates_2004.asp) (külastatud 01. veebruar 2017).

Venemaa impordikeelu mõju analüüs Kokkuvõte. 2014. Eesti konjunktuuriinstituut.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2014/uuring-2014-venemaa-impordikeeld-analuus-kokkuvote.pdf> (külastatud 26. jaanuar 2017).

Venemaa sanktsioonid Euroopa Liidu toidukaupadele. 2017.
<https://www.agri.ee/et/venemaa-sanktsioonid-euroopa-liidu-toidukaupadele> (külastatud 01. veebruar 2017).

Või eraladustamine. 2014.

http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/turukorraldus/voi_eraladustamine/ (külastatud 24. veebruar 2017).

Venemaa. 2017. *Välisministeeriumi kodulehekül*

<http://www.vm.ee/et/riigid/venemaa?display=relations> (külastatud 02. veebruar 2017).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Karita Karotam (49411264215)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Venemaa vastusanktsioonide mõju Eesti põllumajandustoodete ekspordile aastatel 2014-2016,

mille juhendaja on Rein Toomla,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 15.05.2017

(allkiri)